

Identifying the opportunities, threats and obstacles of holding reading competitions in public libraries from the point of view of librarians of public libraries in South Khorasan

Seyyed Mahdi Narmenji

PhD in KIS, Iran Public Libraries Foundation, Birjand, Iran. E-mail: Mnarmenji63@yahoo.com

Abstract

Purpose: The purpose of this research is to identify the opportunities, threats and obstacles of holding reading competitions in public libraries from the point of view of librarians.

Research method: This is an applied research that was conducted with a qualitative approach using the thematic analysis method. The research community included librarians of public libraries affiliated to institution of public libraries in South Khorasan province. The research community included the librarians of institutional public libraries under the General Directorate of Public Libraries of South Khorasan Province. In this research, non-probability (non-random) sampling and snowball sampling were used, and a total of 16 people were interviewed. The interview method used was semi-structured.

Findings: The opportunities for holding book reading competitions in public libraries were grouped into two cultural (book-oriented, library-oriented, and study-oriented) and personal (motivational and educational) categories. The findings indicated that increasing visits to libraries, creating study motivation and creating a habit of reading were among the identified opportunities. The research findings also showed that there are serious threats and obstacles in this field. The threats raised in this field were categorized into three categories: systemic, individual and cultural. "Not paying attention to topics of interest to users", "not paying attention to regional needs", "lack of subject appeal" and "make statistics" had more initial codes in this field. Obstacles in holding book reading competitions were also placed in three groups: "Executive", "Technical" and "Management", where the restrictions on access to competition resources, budget restrictions and non-standard questions of the competitions were considered more by the interviewees.

Value/authenticity: Proper planning and management is very important in holding book reading competitions in such a way as to allow libraries to make the most of the opportunities in this field and to minimize the threats and obstacles in this field. However, considering that there is not much research background in this field, it seems necessary to conduct more research in this field.

Keywords: public libraries, competitions, reading

شناسایی فرصت‌ها، تهدیدها و موانع برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی خراسان جنوبی

سید مهدی نارمنجی

دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، بیرجند، ایران. رایانامه: Mnarmenji63@yahoo.com

چکیده

هدف: هدف از پژوهش حاضر شناسایی فرصت‌ها، تهدیدها و موانع برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی از دیدگاه کتابداران است.

روش پژوهش: این پژوهش از نوع کاربردی است که با رویکرد کیفی به روش تحلیل مضمون انجام شد. جامعه پژوهش شامل کتابداران کتابخانه‌های عمومی زیر پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی در استان خراسان جنوبی بود. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری غیراحتمالاتی (غیرتصادفی) و از نوع نمونه‌گیری گلوله برفی استفاده، و در مجموع با ۱۶ نفر مصاحبه انجام شد. روش اجرای مصاحبه مورد استفاده از نوع نیمه ساختاریافته بود.

یافته‌ها: فرصت‌های برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی در دو مقوله فرهنگی (کتاب‌محور، کتابخانه‌محور و مطالعه‌محور) و فردی (انگیزشی و تربیتی) گروه‌بندی شد. یافته‌ها حاکی از این بود افزایش مراجعه به کتابخانه‌ها، ایجاد انگیزه مطالعه و ایجاد عادت به مطالعه از جمله‌های فرصت‌های شناسایی شده بود. یافته‌های پژوهش هم‌چنین نشان داد که تهدیدها و موانع جدی در این زمینه وجود دارد. تهدیدهای مطرح در این زمینه در سه مقوله سیستمی، فردی و فرهنگی دسته‌بندی شدند. «عدم توجه به موضوعات مورد علاقه کاربران»، «عدم توجه به نیاز منطقه‌ای»، «عدم جذابیت موضوعی» و «آمارسازی» از کدهای اولیه بیشتری در این زمینه برخوردار بودند. موانع موجود در برگزاری مسابقات کتابخوانی نیز در سه گروه «اجرایی»، «فنی» و «مدیریتی» قرار گرفتند که «محدودیت در دسترسی به منابع مسابقات»، «محدودیت بودجه» و «استاندارد نبودن سؤال‌های مسابقات» از سوی مصاحبه‌شوندگان بیشتر مورد توجه قرار گرفته بودند.

ارزش/اصالت: ارزش مسئله این پژوهش در این نکته است که برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب در برگزاری مسابقات کتابخوانی از اهمیت زیادی برخوردار است به گونه‌ای که هم به کتابخانه‌ها این امکان را بدهد که از فرصت‌های موجود در این زمینه حداکثر بهره‌داری را بنمایند و هم تهدیدها و موانع مطرح در این حوزه به حداقل برسد. هر چند که با توجه به این که پیشینه پژوهشی چندانی در این حوزه وجود ندارد انجام پژوهش‌های بیشتر در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های عمومی، مسابقات، کتابخوانی

مقدمه

کتاب همواره به عنوان عامل محوری انتقال دانش و از ارکان اصلی تعامل فرهنگ‌ها و اندیشه‌های مردمان و جوامع در همه ادوار تاریخی می‌باشد. از دیرباز حتی در دوران‌هایی که هنوز کاغذ و سپس چاپ وارد عرصه زندگی انسان نشده بود، باز هم کتاب، در قالب اشکال مختلف خود، از جایگاه رفیع و تعیین کننده در انتقال طولی و عرضی علوم برخوردار بوده است (اشرفی‌ریزی، ۱۳۸۳).

هر چند که در دنیای امروز، با افزایش محبوبیت تلویزیون، تلفن همراه، رایانه و اینترنت، کتابخوانی به طور فزاینده‌ای به یک فعالیت خاص تبدیل شده است (کاترانسی^۱؛ ۲۰۱۵) اما باید توجه داشت که کتاب در روزگار پیشرفت‌های چشمگیر در عرصه‌های دانش و فناوری، نه تنها اهمیت خود را از دست نداده، بلکه جنبه‌های گسترده‌تر، تازه‌تر و جلوه‌های پایدارتر یافته است (یعقوبی‌راد، کاووسی و رشیدپور، ۱۳۹۴).

بنابراین به نظر می‌رسد گسترش فرهنگ کتابخوانی همچنان یکی از شاخص‌های رشد و بالندگی هر کشوری محسوب شود زیرا مطالعه و فرهنگ کتابخوانی نمایانگر رشد ملی و از نشانه‌های بارز بالندگی فرهنگ و تمدن هر کشور است (اسدی‌وند، غفاری و بنی‌فاطمه، ۱۳۹۹). اما در کشور ما به نظر می‌رسد که هنوز کتابخوانی به عنوان یک موضوع جدی تلقی نشده است و نیاز به مطالعه، هنوز برای مردم یک نیاز واقعی به حساب نمی‌آید. حتی به نظر می‌رسد دانشجویان و افراد تحصیلکرده جامعه ما که مطالعه جزء حرفه و زندگی آنان است، اغلب زمانی به سراغ کتاب و مطالعه می‌روند که مجبور باشند و تنها آن مقدار مطالعه می‌کنند که نیازهای مقطعی آنان را بر طرف کند.

در واقع باید توجه داشت مطالعه هر چند از یک منظر امری فردی و درونی محسوب می‌شود و این فرد است که با مطالعه متن یا اثری با آن ارتباط برقرار می‌کند ولی در حقیقت مطالعه هر فرد، متأثر از جامعه است. فرد مطالعه کننده با الهام و تأثیرپذیری از انگاره‌های جامعه یک اثر را مطالعه و تفسیر می‌کند. اصولاً افراد جامعه میل و اشتیاق درونی خود را از جامعه کسب می‌کنند. البته در کنار این واقعیت، در جوامع با مطالعه پایین، افرادی علاقه‌مند به مطالعه هم وجود دارند که فارغ از فضای حاکم و ساختار جامعه به مطالعه عادت کرده‌اند، ولی جمعیت آن‌ها نسبت به کل جامعه بسیار اندک است. این گونه افراد بیش از آن که متأثر از جامعه باشند، متأثر از انگیزه‌های درونی خویش مثل تعالی طلبی و یا عوامل پنهان دیگر هستند که توانسته‌اند بدون توجه به شرایط محیطی جامعه خود، اهل مطالعه بمانند (سالاری، ۱۳۹۵). به همین سبب باید اقداماتی انجام شود تا عادت به مطالعه در جامعه فراگیر شده و مردم آن را همچون سایر نیازهای روزانه‌شان مدنظر قرار دهند (معرف‌زاده و ایرجی، ۱۳۸۹).

بنابراین نهادهای فرهنگی و اجتماعی هر جامعه در ایجاد میل به مطالعه و ترویج فرهنگ کتابخوانی می‌توانند نقش مؤثری ایفا نمایند. کتابخانه‌های عمومی در هر جامعه‌ای به عنوان مرکز فعالیت‌های اجتماعی برای ارتقای توسعه فرهنگی در نظر گرفته می‌شوند (حیدر، یا و حسین^۲؛ ۲۰۲۳). افزون بر این کتابخانه‌های عمومی سابقه طولانی در حمایت از سواد، آموزش و دسترسی به اطلاعات دارند و همواره از امکانات و منابع خود برای حمایت از اهداف توسعه پایدار استفاده نموده‌اند (آرگبوسولا، اوولابی و آدبسی^۳؛ ۲۰۲۴). از این رو در میان انواع کتابخانه‌ها شاید نقش کتابخانه‌های عمومی در گسترش فرهنگ کتابخوانی پررنگ‌تر و حساس‌تر باشد زیرا کتابخانه‌های عمومی

1Katranci

2Haider, Ya and Hussain

3Aregbesola, Owolabi, and Adebisi

وظیفه خدمت‌رسانی به عموم اقشار جامعه را به عهده دارند (صفوی، ۱۳۹۲، ۷۸). حتی علیرغم توسعه سریع فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، کتابخانه‌های عمومی به دلیل نقشی که در تأثیرگذاری و تشویق به خواندن همیشگی در بین مردم ایفا می‌کنند، جایگزینی ندارند (کاباگامبه و کانیکا^۱؛ ۲۰۲۳). از این رو شاید بتوان گفت که کتابخوانی رفتاری فرهنگی است که در جامعه تحقق می‌یابد، به تبع این رفتار کتابخانه‌های عمومی نقش بی بدیلی را می‌توانند در خصوص ارتقای این رفتار ایفا نمایند. بنابراین از مهم‌ترین اهداف کتابخانه‌های عمومی در سطح جامعه را باید گسترش فرهنگ کتابخوانی دانست. چرا که علاوه بر اهمیت قابل توجهی که کتابخوانی در زندگی فردی بشر دارد، در زندگی اجتماعی نیز دارای تأثیر به سزایی است.

به نظر می‌رسد یکی از علل اصلی میزان پایین مطالعه در میان مردم و فقر مطالعاتی در سطح جامعه، بی‌توجهی به ایجاد انگیزه مطالعه باشد. در پژوهش پیشگو و ملازهی (۱۳۹۸) نیز مشخص شد که راهکارهای آموزش کتابخوانی بر افزایش انگیزه مطالعه و میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان مؤثر بوده است. یکی دیگر از شیوه‌های ایجاد این انگیزه، خدمات متنوع کتابخانه‌ها با عنوان خدمات جانبی است که علاوه بر این که نقش آموزشی یا تفریحی دارند به شهرت و مقبولیت کتابخانه‌ها نیز منجر می‌شود (سهیلی، سلگی و میمنت‌آبادی، ۱۴۰۰). برگزاری مسابقات کتابخوانی و نقاشی رایج‌ترین برنامه جانبی در کتابخانه‌های عمومی است (کاکي، جمالی مهموثی و مکتبی‌فرد، ۱۳۹۲). افکانه و شکوری شالدهی (۱۳۸۹) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که مسابقات کتابخوانی نقش مؤثری در هدایت دانشجویان به سمت مطالعه کتاب‌های غیردرسی داشته‌اند. در واقع بر اساس نتایج این پژوهش ایشان، به نظر می‌رسد برگزاری مسابقات کتابخوانی و اهدای جوایز به کاربران کتابخانه‌ها در ترغیب آنان به کتابخوانی نقش مؤثری ایفا می‌نماید.

علی‌رغم اینکه مسابقات کتابخوانی در زمره برنامه‌های جانبی اصلی کتابخانه‌های عمومی هستند و معمولاً برگزاری آن‌ها هزینه‌بر و وقت‌گیر می‌باشد اما تا کنون پژوهشی به طور مستقل به بررسی وضعیت مسابقات کتابخوانی به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر گسترش فرهنگ کتابخوانی نپرداخته است تنها برخی از پژوهش‌ها این مسابقات را در کنار دیگر برنامه‌های جانبی کتابخانه‌ها بررسی کرده‌اند (کلانو و نومن^۲؛ ۲۰۰۱؛ لاکسمی^۳؛ ۲۰۰۷؛ کیم^۴؛ ۲۰۱۱؛ افکانه و شکوری شالدهی، ۱۳۸۹؛ کاکي، جمالی مهموثی و مکتبی‌فرد، ۱۳۹۲؛ حاجیان زیدی، ۱۳۹۵؛ کیان‌راد، فهیم‌نیا و نقشینه، ۱۳۹۶؛ ادیب‌منش، خاصه و ادیب‌منش، ۱۳۹۸؛ عظیمی، خادمی‌زاده و خدری، ۱۴۰۰). بنابراین مشخص نیست که برگزاری مسابقات کتابخوانی چه فرصت‌هایی را پیش روی کتابخانه‌های عمومی جهت گسترش فرهنگ کتابخوانی قرار می‌دهند؟ چه تهدیدهایی ممکن است در این زمینه وجود داشته است؟ و این که کتابخانه‌های عمومی با چه موانعی جهت برگزاری اثربخش مسابقات کتابخوانی مواجه هستند؟ در این راستا سؤال‌های ذیل در پژوهش حاضر مورد بررسی قرار گرفت:

۱. فرصت‌های برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی کدامند؟
۲. تهدیدها و موانع برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی کدامند؟

1Kabagambe and Kanyika

2Celano and Neuman

3Laksmi

4Kim

روش پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی است که با رویکرد کیفی به روش تحلیل مضمون^۱ انجام شد. تحلیل مضمون یکی از روش‌های رایج و کارآمد در تحلیل محتوای کیفی است که برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی مورد استفاده قرار می‌گیرد. جامعه پژوهش شامل کتابداران کتابخانه‌های عمومی زیر پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان خراسان جنوبی می‌باشد که در زمان اجرای پژوهش (بهار ۱۴۰۳) تعداد آن‌ها ۱۰۸ نفر بود. در این پژوهش از رویکرد نمونه‌گیری غیراحتمالاتی (غیرتصادفی) و از نوع نمونه‌گیری گلوله برفی استفاده شد. از این‌رو در این پژوهش ابتدا از هر جنسیت یک نفر از جامعه که علاقه‌مند به شرکت در مصاحبه بود انتخاب، و با وی مصاحبه شد، سپس از وی خواسته شد یک کتابدار دیگر را که در حوزه برگزاری مسابقات کتابخوانی تجاربی داشته است معرفی نماید. بدین ترتیب کار انتخاب آزمودنی‌ها تا رسیدن به اشباع داده‌ها ادامه یافت و در مجموع با ۱۶ نفر مصاحبه انجام شد.

همان‌طور که اشاره شد در این پژوهش برای گردآوری داده‌های مورد نیاز، مصاحبه به عمل آمد. روش اجرای مصاحبه مورد استفاده از نوع نیمه ساختاریافته بود. مصاحبه‌ها به صورت تلفنی انجام شد و مدت زمان انجام آن بین ۲۵ تا ۴۰ دقیقه متغیر بود. در این مصاحبه‌ها از مصاحبه‌شوندگان سؤال‌هایی پیرامون فرصت‌ها، تهدیدها و موانع برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی پرسیده شد. برای سنجش روایی ابزار گردآوری داده‌ها در بخش کیفی، راهنمای مصاحبه نیمه‌ساختاریافته تهیه شده در اختیار پنج نفر از استادان و صاحب‌نظران حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی قرار گرفت و بعد از دریافت نظرات آن‌ها، اصلاحات لازم در این راهنما صورت گرفت. در پژوهش‌های کیفی با توجه به این‌که پژوهشگر خود ابزار اصلی پژوهش است، بنابراین پژوهش هرگز نمی‌تواند عیناً تکرار شود و همان نتایج را به دست دهد. اگرچه پژوهش می‌تواند توسط پژوهشگران دیگر تکرار شود ولی تکرار دقیق نتایج و یافته‌ها تقریباً غیرممکن است. بر این اساس، در پژوهش‌های کیفی به جای توجه به پایایی، بر کیفیت پژوهش تأکید می‌شود. یکی از راهبردهایی که برای اطمینان از کیفیت پژوهش در روش کیفی مورد استفاده قرار می‌گیرد روش «بررسی فردی به وسیله اعضا» است (هومن، ۱۳۸۵). مطابق این روش یافته‌های مصاحبه‌های انجام شده بعد از پیاده‌سازی در اختیار خود شرکت‌کنندگان (مصاحبه‌شوندگان) قرار گرفت تا نظرات خود را درباره صحت و دقت آن‌ها بیان نمایند. از این‌رو بر اساس نظرات مطرح شده از سوی مصاحبه‌شوندگان اصلاحات لازم در یافته‌ها انجام شد.

در پژوهش حاضر با استفاده از برنامه ضبط صدا، مصاحبه‌ها ضبط گردید. صحبت‌های ضبط شده بلافاصله بعد از انجام هر مصاحبه، ابتدا بر روی کاغذ پیاده و سپس در قالب نرم‌افزار ورد تایپ و ذخیره شدند. سپس متن مصاحبه‌ها چندین بار خوانده و مرور شدند به طوری که نسبت به داده‌های جمع‌آوری شده درک کلی حاصل شد. پس از آن در خصوص هر یک از موضوعات مورد بررسی - فرصت‌ها، تهدیدها و موانع برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی - به طور جداگانه داده‌ها به واحدهای معنایی (کد) در قالب جملات مرتبط با معنای اصلی شکسته شدند. واحدهای معنایی نیز چندین بار مرور و سپس کدهای مناسب هر واحد معنایی (مقوله‌های فرعی) نوشته شدند. مقوله‌های فرعی نیز در زیر مقوله‌های کلی‌تر طبقه‌بندی شدند. در نهایت کدهای اولیه، مقوله‌های فرعی

¹Thematic analysis

و مقوله‌های اصلی مورد بازبینی نهایی قرار گرفتند. در این پژوهش برای افزایش سرعت و دقت کار کلیه مراحل کدگذاری باز و محوری و تحلیل مقوله‌ها از نرم‌افزار مکس کیودا نسخه ۲۰۲۰ استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد در این پژوهش با ۱۶ نفر مصاحبه به عمل آمد که ۵ نفر از مصاحبه‌شوندگان مرد و ۱۱ نفر زن بودند. به لحاظ سطح تحصیلات ۷ کتابدار دارای مدرک تحصیلی کارشناسی، و ۹ نفر مدرک کارشناسی ارشد داشتند.

پاسخ سؤال اول پژوهش: فرصت‌های برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی کدامند؟

برای شناسایی فرصت‌های برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی ۵۶ کد اولیه به دست آمد که بعد از ادغام موارد تکراری^۱ و مشابه کدهای اولیه به ۱۶ عدد رسید. سپس این کدها بر حسب میزان شباهت موضوعی و مفهومی در قالب ۵ مقوله فرعی دسته‌بندی شد. مقوله‌های فرعی به‌دست آمده جهت ارائه مطلوب‌تر در ذیل دو مقوله اصلی با عنوان «فردی»، و «فرهنگی» قرار گرفت.^۲

در مجموع برای مقوله اصلی «فردی» ۱۷ کد به دست آمد که ۱۳ مورد آن مربوط به مقوله فرعی «انگیزشی» و ۵ مورد مربوط به مقوله فرعی «تربیتی» بود. بالا بودن میزان کدهای اولیه مقوله فرعی انگیزشی بیانگر این است که برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی نقش مؤثری در ترغیب کاربران به کتابخوانی از دیدگاه کتابداران داشته است. در خصوص این مقوله، ایجاد انگیزه برای کتابخوانی از فراوانی بالاتری برخوردار بود (۸ کد). برخی از گفته‌های مصاحبه‌شوندگان در این زمینه به شرح ذیل است: «مسابقات کتابخوانی به خصوص در کودکان انگیزه زیادی برای مطالعه کتاب ایجاد می‌کند.»؛ «مسابقات کتابخوانی افراد را تشویق می‌کند تا برای کسب جوایز یا شناخته شدن به عنوان کتابخوان برتر، کتاب بخوانند».

«ایجاد رقابت»، «ایجاد هیجان» و «سرگرمی مفید» از دیگر موارد مطرح شده توسط مصاحبه‌شوندگان است که در مقوله انگیزشی دسته‌بندی شده‌اند. برای نمونه مصاحبه‌شونده‌ای گفته است «برگزاری مسابقات کتابخوانی با بوجود آوردن فضای رقابتی بین مخاطبین، می‌تواند در رغبت و انرژی آنان جهت روی آوردن به مطالعه و کتابخوانی تأثیر زیادی بگذارد». یا فردی اظهار داشته است که «برگزاری مسابقه باعث شور و هیجان و جنب و جوش و تکاپو می‌گردد و چیزی که در مسیر کتاب و کتابخوانی، ما به آن نیاز شدید داریم همین جنب و جوش و رغبت و تکاپو است».

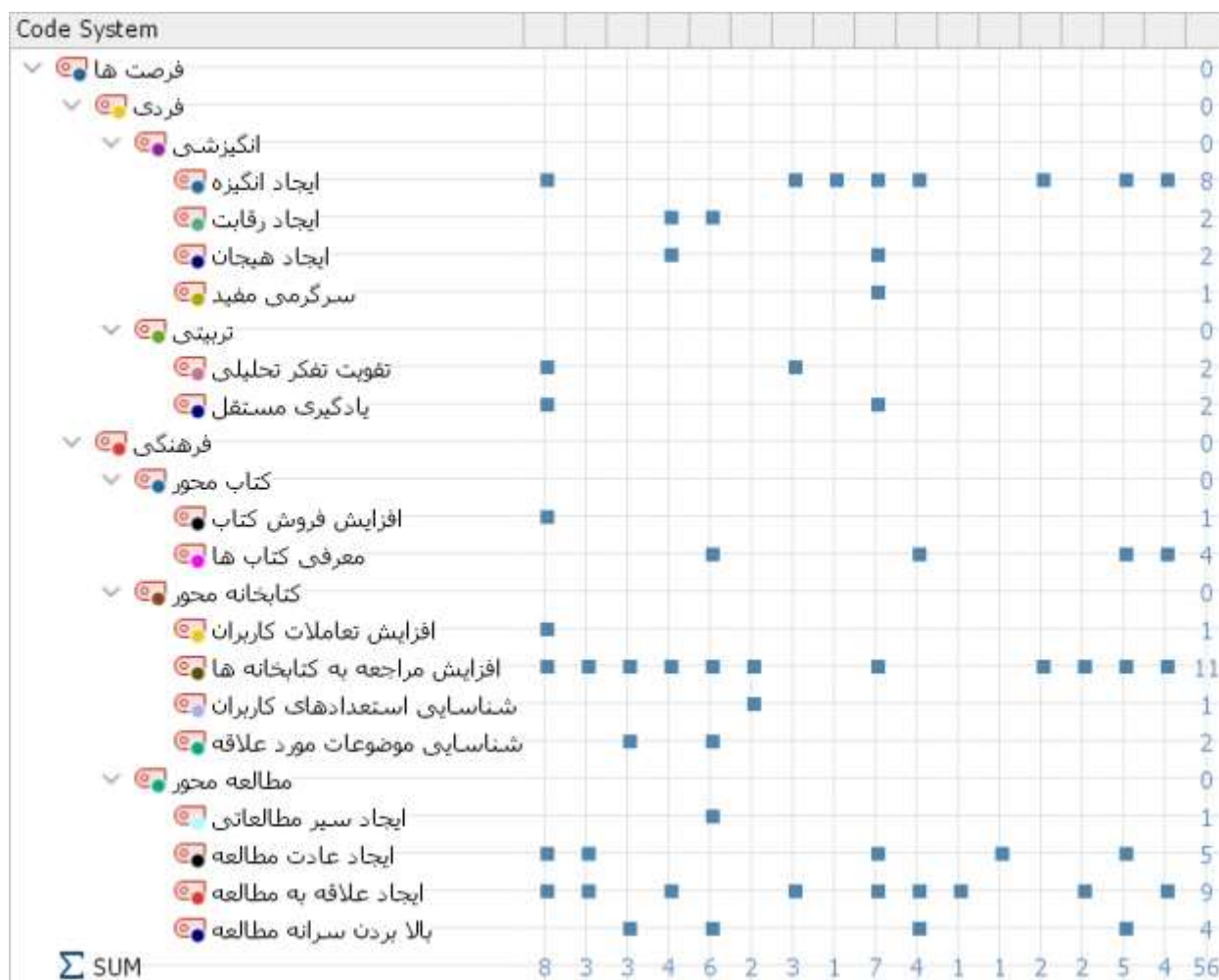
۱. منظور از کدهای تکراری مواردی است که بیش از یک مصاحبه‌شونده به آن اشاره کرده است نه این که پژوهشگر چند بار آن را تکرار کرده باشد.

۲. در جدول‌های ۱ و ۲ عدد داخل پرانتز در کنار مقوله‌های اصلی و فرعی نشان‌دهنده فراوانی هر یک از آن‌ها است.

جدول ۱. کدها و مقوله‌های بدست آمده برای فرصت‌های برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی

مقوله اصلی	مقوله‌های فرعی	کدهای اولیه	فراوانی کدها
فردی (۱۷)	انگیزشی (۱۳)	ایجاد انگیزه	۸
		ایجاد رقابت	۲
		ایجاد هیجان	۲
		سرگرمی مفید	۱
	تربیتی (۴)	تقویت تفکر تحلیلی	۲
		یادگیری مستقل	۲
فرهنگی (۳۹)	کتاب محور (۵)	افزایش فروش کتاب	۱
		معرفی کتاب‌ها	۴
	کتابخانه محور (۱۵)	افزایش تعاملات کاربران	۱
		افزایش مراجعه به کتابخانه‌ها	۱۱
		شناسایی استعدادهای کاربران	۱
		شناسایی موضوعات مورد علاقه	۲
	مطالعه محور (۱۹)	ایجاد سیر مطالعاتی	۱
		ایجاد عادت به مطالعه	۵
		ایجاد علاقه به مطالعه	۹
		بالا بردن سرانه مطالعه	۴

در مقوله فرعی «تربیتی» که دارای ۴ کد اولیه بود «تقویت تفکر تحلیلی» و «یادگیری مستقل» از سوی مصاحبه‌شوندگان مطرح شده بود که هر دو مورد در مباحث مرتبط با آموزش سواد اطلاعاتی مطرح می‌باشند. برای مثال مصاحبه‌شونده‌ای گفته است: «مسابقات کتابخوانی به شرکت‌کنندگان کمک می‌کند تا با تحلیل و بحث درباره کتاب‌ها، مهارت‌های تحلیلی خود را تقویت نمایند». یا فردی اظهار داشته است: «خب مسابقه کتابخوانی می‌تونه روی اعتماد به نفس افراد نقش داشته باشه و باعث یادگیری بشه. در واقع یه چیزی به دانش شون اضافه کنه و اینجوری کتابخونه به رسالت آموزشی‌اش هم عمل کرده است».

شکل ۱. نمایی از کدگذاری فرصت‌های برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی

مقوله اصلی «فرهنگی» دارای سه مقوله فرعی (کتاب محور، مطالعه محور و کتابخانه محور) است و در مجموع دارای ۳۹ کد اولیه می‌باشد. بالا بودن بیش از دو برابری کدهای اولیه این مقوله فرعی نسبت به مقوله فرعی «فردی» بیانگر این است که از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی بیشتر فرصت‌های فرهنگی را فراهم آورده است.

در مقوله فرعی «کتاب محور» که تنها پنج کد اولیه را به خود اختصاص داده است «آشنا نمودن جامعه با کتاب‌های خوب و شاخص» یا همان بحث معرفی کتاب و نیز «افزایش فروش کتاب‌ها» از سوی مصاحبه‌شوندگان به عنوان فرصت‌های ایجاد شده از طریق برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی مطرح شده‌اند.

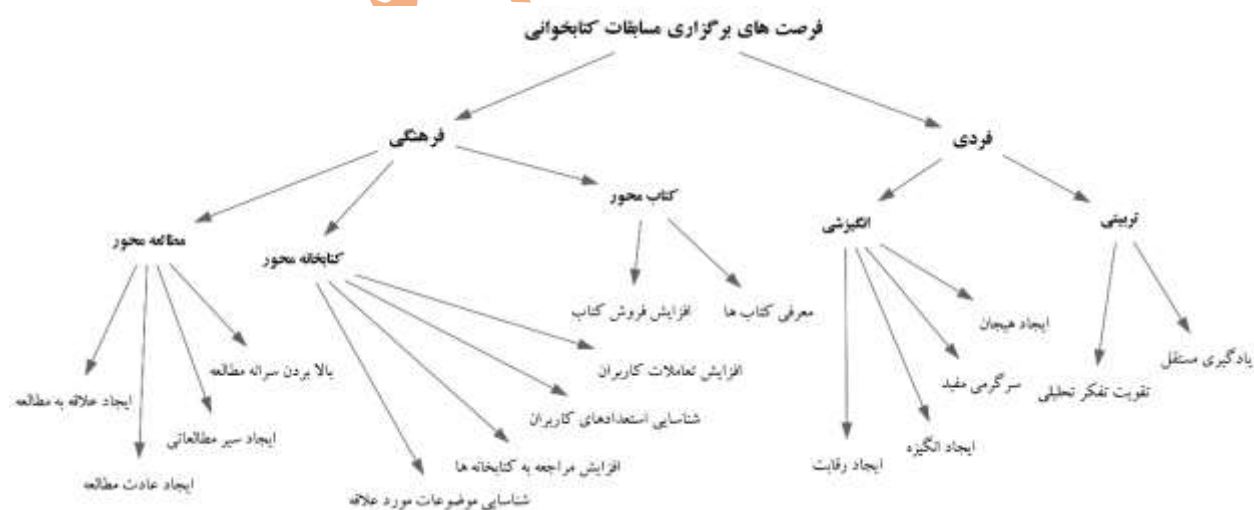
مقوله فرعی «کتابخانه محور» شامل ۱۵ کد اولیه بود که ۱۱ مورد آن مربوط به «افزایش مراجعه به کتابخانه‌ها» بود. برخی از اظهارات کتابداران مصاحبه‌شونده در این باره به شرح ذیل است: «با اطلاع رسانی در مورد مسابقات کتابخوانی پای افراد

زیادی به کتابخانه‌ها باز می‌شود که این امر باعث افزایش اعضای کتابخانه‌ها خواهد شد؛ «اجرای مسابقات کتابخوانی، کتابخانه‌ها را به عنوان یک ارگان فرهنگی و شاخص در جامعه معرفی می‌کند که خود موجب افزایش مراجعه به کتابخانه‌ها خواهد شد».

«شناسایی استعدادها، کاربران»، «افزایش تعاملات کاربران»، و «شناسایی موضوعات مورد علاقه» از دیگر مواردی بود که مصاحبه‌شوندگان در مقوله فرعی کتابخانه محور به آن اشاره کرده بودند. برای نمونه مصاحبه‌شونده‌ای «مسابقات کتابخوانی را فرصتی برای تعامل و تبادل نظر بین افراد علاقه‌مند به کتاب ... دانسته و فرد دیگری این مسابقات را «روشی برای تشخیص ذائقه مخاطبین و موضوعات مورد آن‌ها» مطرح کرده است.

دیگر مقوله فرعی که در ذیل مقوله اصلی فرهنگی مطرح شده بود مقوله فرعی «مطالعه محور» بود که با ۱۹ کد اولیه نسبت به دو مقوله فرعی دیگر از فراوانی بالاتری برخوردار بود. در این مقوله فرعی، «ایجاد علاقه به مطالعه» با ۹ کد اولیه دارای بالاترین فراوانی است. در ادامه برخی از گفته‌های مصاحبه‌شوندگان در این خصوص ذکر می‌گردد: «اجرای مسابقات کتابخوانی یکی از راه‌های جذب قشر نوجوان و جوان و ایجاد علاقه به سمت کتاب است»؛ «مسابقات کتابخوانی باعث میشه افراد بیشتری به خواندن کتاب‌ها علاقه‌مند شوند».

«ایجاد عادت به مطالعه»، «بالا بردن سرانه مطالعه» و «ایجاد سیر مطالعاتی» نیز در مقوله فرعی مطالعه محور دسته‌بندی شده‌اند. مصاحبه‌شونده‌ای با بیان این مطلب که «برگزاری منظم مسابقات، شرکت‌کنندگان را به مطالعه مستمر عادت می‌دهد» از نقش این مسابقات در ایجاد عادت به مطالعه در میان افراد جامعه سخن به میان آورده است. فرد دیگری گفته است: «برگزاری مسابقه از یک کتاب موجب می‌شود کتاب خواننده یا حد زیادی مرور شود که این خود به افزایش سرانه مطالعه در جامعه منجر خواهد شد». بر این اساس برگزاری مسابقات به عنوان راهکاری جهت افزایش سرانه مطالعه در سطح جامعه مطرح شده است.

شکل ۲. نقشه مفهومی فرصت‌های برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی

نمایی از کدگذاری فرصت‌های برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی بر اساس نرم‌افزار مکس کیودا در شکل ۱ و نقشه مفهومی آن در شکل ۲ ارائه شده است.

پاسخ سؤال دوم پژوهش: تهدیدها و موانع برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی کدامند؟

جهت شناسایی تهدیدها و موانع برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی در کدگذاری اولیه تعداد ۱۱۱ کد به دست آمد که بعد از اصلاح این کدها و حذف موارد تکراری و مشابه کدهای اولیه به ۳۱ عدد رسید. در این مرحله کدهای اولیه بر حسب میزان شباهت موضوعی و مفهومی در قالب ۶ مقوله فرعی دسته‌بندی شدند. در این مورد نیز مقوله‌های فرعی به دست آمده جهت ارائه بهتر در ذیل دو مقوله اصلی تحت عنوان «تهدیدها» و «موانع» قرار گرفتند. در جدول ۲ مقوله‌بندی یاد شده به تفکیک ارائه شده است.

تهدیدهای برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی به سه مقوله سیستمی، فردی و فرهنگی تقسیم شدند که در مجموع شامل ۴۲ کد اولیه بود. این بیانگر این است که برگزاری این مسابقات علاوه بر این که از لحاظ فردی و فرهنگی فرصت‌هایی را پیش روی کتابخانه‌های عمومی جهت گسترش فرهنگ کتابخوانی قرار می‌دهد، تهدیدهایی را نیز برای آن‌ها به دنبال داشته است. در این جا، تهدیدهای فرهنگی با توجه به این که کدهای اولیه بیشتری به خود اختصاص داده بود به نظر می‌رسد از سوی مصاحبه‌شوندگان مهم‌تر تلقی شده‌اند (۲۷ کد اولیه).

در مقوله تهدیدهای فرهنگی موارد مختلفی از سوی مصاحبه‌شوندگان بیان شده بود. «عدم توجه به موضوعات مورد علاقه کاربران»، «عدم توجه به نیاز منطقه‌ای» و «عدم جذابیت موضوعی» با توجه به این که کدهای اولیه بیشتری داشتند به نظر می‌رسید از اهمیت بیشتری از دیدگاه کتابداران برخوردار بودند. برخی از اظهارات مصاحبه‌شوندگان در این خصوص در ذیل ذکر شده است: «متأسفانه مسابقات کتابخوانی بر روی موضوعاتی متمرکز شده که اعضا علاقه چندانی به مطالعه کتاب در آن موضوعات ندارند»؛ «پسندیده است زمینه برگزاری مسابقات کتابخوانی، با توجه به جامعه هدف متفاوت باشد. به عنوان مثال نسل جدید موضوعات روز و نو را می‌پسندند و این نکته باید مورد توجه قرار گیرد.»؛ «زمینه‌هایی که مورد نیاز جامعه مخاطب است از محیطی به محیط دیگر متفاوت هستند. مثلاً در شهری که مردم نسبتاً محجبه هستند اما مشاهده می‌شود که آرام آرام گرایش به بدحجابی در حال ایجاد است. در چنین محیطی برگزاری مسابقه کتابخوانی از کتابی که برای حجاب دلایل عقلی بیان می‌کند مناسب است تا جلوی تزلزل را بگیرد. اما در یک محیط دیگر افراد بیشتر دغدغه تربیت فرزند را دارند، در چنین محیطی برگزاری مسابقه در این زمینه توصیه می‌شود.» «نهاد کتابخانه‌های عمومی در بعضی موارد مسابقات کتابخوانی را به صورت مناسبتی برگزار می‌کند و از کتاب‌هایی با محوریت این مناسبت‌ها استفاده می‌نماید در حالی که گاهی کتاب‌هایی دیگر مانند رمان‌های کلاسیک، آثار نویسندگان بومی و ... بیشتر مورد پسند مخاطب است».

کتابداری با بیان این مطلب که «از یکسری منابع در مناسبت‌ها هر سال مسابقه برگزار میشه برای مثال همه ساله در هفته معلم همیشه از کتاب داستان راستان مسابقه برگزار می‌کنند» از انتخاب «موضوعات تکراری» برای مسابقات کتابخوانی انتقاد

کرده است. فرد دیگری گفته است: «به نظرم تا خوندن همراه با درک نباشه همیشه امید داشت که اون فرد کتابخوان همیشگی بار بیاد اما در مسابقات کتابخوانی چون هدف پیدا کردن تنها چند سؤال است مطالعه خیلی عمیق نیست». بر این اساس شاید بتوان گفت از دیدگاه وی یکی از آسیب‌های برگزاری مسابقات کتابخوانی ترویج «مطالعه سطحی» است. علاوه بر موارد ذکر شده، کتابداران مصاحبه‌شونده «به روز نبودن منابع مسابقات»، «دلزدگی از کتابخوانی» و «عدم تنوع موضوعی» را به عنوان تهدیدهای فرهنگی برگزاری مسابقات کتابخوانی بیان کرده‌اند. برای نمونه کتابداری گفته است «اگر مسابقات کتابخوانی به صورت بی هدف و نامنظم اجرا گردد، ممکن است مخاطبین را از هدف اصلی که همان فرهنگ کتابخوانی و مطالعه است دور نماید» یا به بیانی دیگر موجب دلزدگی آن‌ها از کتابخوانی شود.

تهدیدهای سیستمی برگزاری مسابقات کتابخوانی شامل مواردی است که عمدتاً به سیستم برگزاری این مسابقات و مباحث مدیریتی آن مربوط می‌شود. در این مقوله فرعی «آمارسازی» و «رونویسی پاسخ‌ها از دیگران» از جمله مواردی مهمی است که مصاحبه‌شوندگان به آن اشاره کرده‌اند. برای نمونه فردی اظهار داشته است: «به نظرم از نتایج منفی مسابقات می‌توان آمارسازی ناشی از فشار سیستم اداری برای مشارکت در بعضی از مسابقات کتابخوانی را نام برد». کتابداری هم با ذکر این موضوع که «متأسفانه جواب مسابقه این جواب‌ها دست به دست می‌چرخد بدون اینکه مطالعه کتاب صورت بگیرد افراد در این مسابقات شرکت می‌کنند»، رونویسی از پاسخ‌های دیگران را نکته منفی‌ای برای این مسابقات دانسته است که در عمل باعث می‌شود هدف این مسابقات که خواندن کتاب‌هاست برآورده نشود. افزون بر این دو مورد، کتابداری هم از «موازی‌کاری در برگزاری مسابقات» انتقاد کرده است که از نگاه وی موجب اتلاف بودجه‌های فرهنگی به ویژه با وجود محدودیت منابع مالی در این حوزه می‌گردد.

تهدیدهای فردی این موضوع با تنها ۳ کد اولیه به نظر می‌رسد چندان از سوی مصاحبه‌شوندگان مهم تلقی نشده‌اند. «ایجاد استرس» و «وابستگی به جوایز» دو مسأله‌ای است که در این مقوله فرعی قرار گرفته‌اند. مصاحبه‌شونده‌ای بیان داشته است که «برخی افراد ممکن است تحت تأثیر استرس و فشار ناشی از رقابت در این مسابقات قرار گیرند». فردی هم گفته است «اگرچه مسابقات کتابخوانی در ایجاد گرایش اولیه به کتابخوانی مفید هستند اما استمرار آن‌ها چندان مناسب نیست چون باعث خواهد شد که شرطی شوند و همیشه منتظر دریافت جایزه باشند».

جدول ۲. کدها و مقوله‌های بدست آمده برای تهدیدها و موانع برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی

مقوله اصلی	مقوله‌های فرعی	کدهای اولیه	فراوانی کدها
تهدیدها (۴۲)	سیستمی (۱۲)	آمارسازی	۵
		رونویسی پاسخ‌ها از دیگران	۵
		مشارکت پایین	۱
		موازی‌کاری در برگزاری مسابقات	۱
فردی (۳)		ایجاد استرس	۱
		وابستگی به جوایز	۲

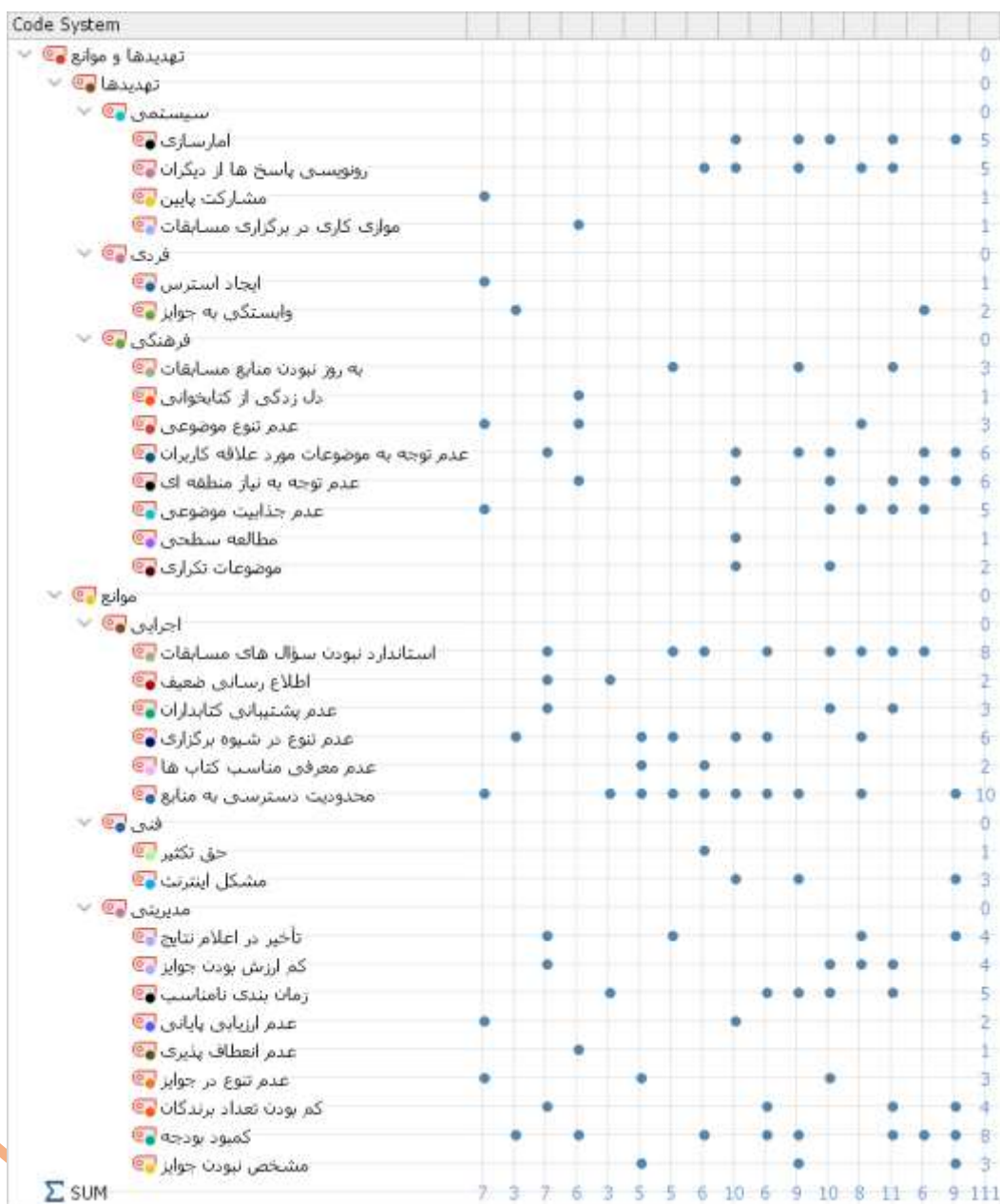
مقوله اصلی	مقوله‌های فرعی	کدهای اولیه	فراوانی کدها
	فرهنگی (۲۷)	به روز نبودن منابع مسابقات	۳
		دلزدگی از کتابخوانی	۱
		عدم تنوع موضوعی	۳
		عدم توجه به موضوعات مورد علاقه کاربران	۶
		عدم توجه به نیاز منطقه‌ای	۶
		عدم جذابیت موضوعی	۵
		مطالعه سطحی	۱
		موضوعات تکراری	۲
موانع (۶۹)	اجرایی (۳۱)	استاندارد نبودن سؤال‌های مسابقات	۸
		اطلاع‌رسانی ضعیف	۲
		عدم پشتیبانی کتابداران	۳
		عدم تنوع در شیوه برگزاری	۶
		عدم معرفی مناسب کتاب‌ها	۲
		محدودیت دسترسی به منابع	۱۰
	فنی (۴)	حق تکثیر	۱
		مشکل اینترنت	۳
	مدیریتی (۳۴)	تأخیر در اعلام نتایج	۴
		کم ارزش بودن جوایز	۴
		زمان‌بندی نامناسب	۵
		عدم ارزیابی پایانی	۲
		عدم انعطاف‌پذیری	۱
		عدم تنوع در جوایز	۳
		کم بودن تعداد برندگان	۴
		کمبود بودجه	۸
		مشخص نبودن جوایز	۳

موانع پیش روی کتابخانه‌های عمومی جهت برگزاری مؤثر مسابقات کتابخوانی در سه مقوله فرعی «اجرایی»، «فنی» و «مدیریتی» دسته‌بندی شد که در مجموع شامل ۶۹ کد اولیه بود که موانع مدیریتی با ۳۴ کد اولیه و موانع اجرایی با ۳۱ کد اولیه به ترتیب دارای فراوانی بیشتری بودند. شایان ذکر است اگرچه برخی از موارد مطرح شده در مقوله موانع اجرایی حاصل تصمیمات مدیریتی است ولی به جهت این که بیشتر ناظر به روند برگزاری مسابقات هستند در مقوله جداگانه‌ای مطرح شدند.

در مقوله فرعی اجرایی، محدودیت در دسترسی به منابع مسابقات با ۱۰ کد اولیه از سوی کتابداران مصاحبه‌شونده به عنوان یک مانع جدی مطرح شده بود. از جمله اظهارات مصاحبه‌شوندگان در این خصوص می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود: «از منابع مسابقات معمولاً یک نسخه در کتابخانه موجود است و افراد غالباً از خواندن فایل آن هم امتناع می‌کنند»؛ «علاوه بر فایل پی‌دی‌اف چه خوب است که شرکت‌کنندگان به خود کتاب هم در کتابخانه‌ها دسترسی داشته باشند اما بیشتر مواقع کتاب مورد نظر در کتابخانه‌ها نیست».

مانع جدی دیگر در این زمینه «استاندارد نبودن سؤال‌های مسابقات» با هشت کد اولیه بود. برای نمونه کتابداری اظهار داشته است: «برخی از این مسابقات کتابخوانی بیشتر به حفظیات می‌پردازند... اما اگر نوع سوالات تغییر پیدا کند و بیشتر تعاملی باشد می‌تواند اثرات مثبت بیشتری را در بر داشته باشد». «عدم تنوع در شیوه برگزاری» هم از سوی برخی افراد مصاحبه‌شونده بیان شده بود. برای مثال یکی از مصاحبه‌شوندگان از «روتین و تکراری شدن فرمت مسابقات در سامانه مسابقات کتابخوانی نهاد» گلایه کرده بود.

«اطلاع‌رسانی ضعیف»، «عدم پشتیبانی کتابداران» و «عدم معرفی مناسب کتاب‌ها» نیز از جمله موانع دیگری بودند که در این مقوله فرعی قرار گرفتند. کتابداری به «عدم وقت کافی کتابداران برای انجام برخی امور مربوط به مسابقات کتابخوانی» اشاره کرده که می‌تواند مانع از برگزاری مناسب این مسابقات شود. پاسخگوی دیگری گفته بود «برخی از افراد چون از محتوای کتاب مطلع نیستند تمایلی برای شرکت در مسابقه ندارند». این بیانگر این است که معرفی مناسب کتاب‌های مسابقات کتابخوانی از اهمیت بالایی می‌تواند برخوردار باشد. افزون بر این موارد ضعف اطلاع‌رسانی در این زمینه نیز مورد گلایه مصاحبه‌شوندگان بود به طوری که کتابداری اظهار داشته بود «اطلاع‌رسانی مسابقات بیشتر محدود به فضای داخلی کتابخانه می‌شود در حالی که اگر امکانات تبلیغات در سطح رادیو و تلویزیون وجود داشته باشد خیلی مؤثر خواهد بود».

شکل ۳. نمایی از کدگذاری تهدیدها و موانع برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی

موانع مدیریتی با ۳۴ کد اولیه نسبت به دو مقوله فرعی دیگر از فراوانی بالاتری برخوردار بودند. در این جا کمبود بودجه با ۸ کد اولیه به عنوان یکی از موانع اصلی در این حوزه مطرح شده بود. از جمله اظهارات مصاحبه‌شودگان می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود. «بودجه چندانی برای تهیه هدایای برگزیدگان مسابقات در اختیار کتابخانه‌ها نیست»؛ «بارها شده که برای

برگزاری مسابقه از کتب نورسیده و یا کتب پرطرفدار و مناسبی برنامه‌ریزی کرده‌ایم اما به دلیل نداشتن بودجه کافی از همان ابتدا به نتیجه نرسیده است».

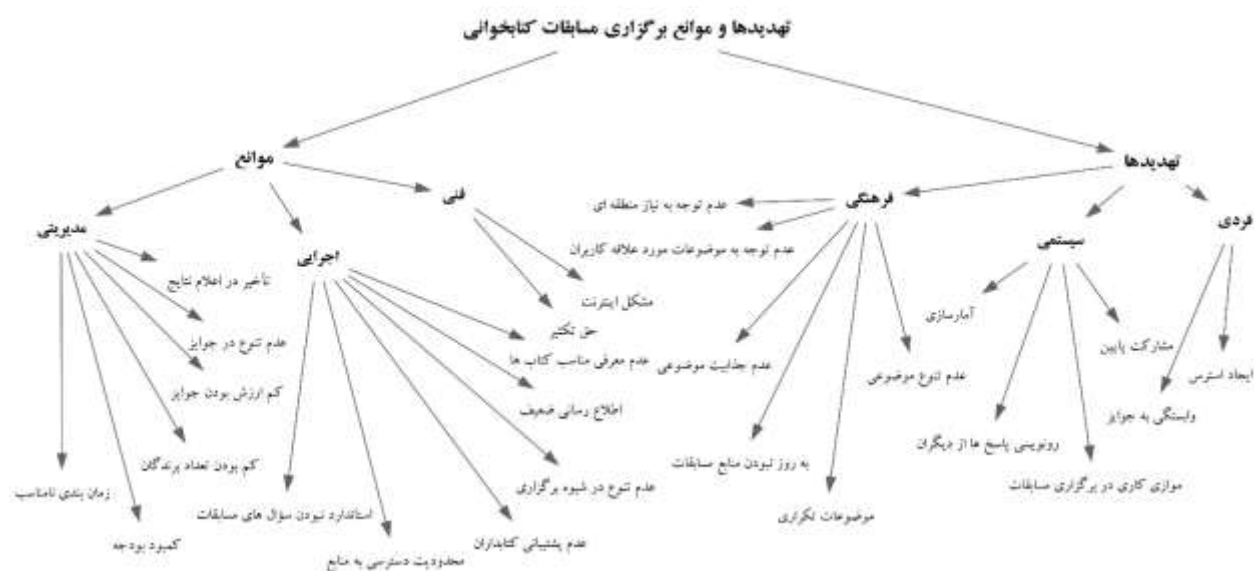
«زمان‌بندی نامناسب» موضوعی است که تعدادی از مصاحبه‌شوندگان آن را از موانع برگزاری موفق مسابقات کتابخوانی دانسته‌اند. در این خصوص برخی از مصاحبه‌شوندگان گفته‌اند: «مسابقه‌ای که ماه‌ها و ماه‌ها طول می‌کشد و پس از اتمام آن، مدت‌ها باید منتظر نتایج ماند، از حالت مسابقه جذاب خارج شده و نتیجه مطلوبی نخواهد داشت»؛ «بعضاً مسابقات در زمان‌های مناسب انجام نمی‌شود مثلاً با ایام امتحانات دانش‌آموزان تداخل دارد».

بحث جوایز و برندگان مسابقات از دیگر دغدغه‌های اصلی مصاحبه‌شوندگان بوده است. کتابداری «اختصاص جوایز کم ارزش» را عاملی برای عدم رغبت افراد جهت شرکت در مسابقات دانسته است. مصاحبه‌شونده هم به عدم تنوع در جوایز مسابقات اشاره کرده و گفته است «نوع جوایز بی‌تأثیر نیستند. حتماً که نباید کارت هدیه باشد». فرد دیگری از «مشخص نبودن جوایز در هنگام تبلیغ مسابقات» اعلام نارضایتی داشته است. برخی از مصاحبه‌شوندگان هم «کم بودن تعداد برندگان» و «تأخیر در اعلام نتایج» را از موانع مؤثر در برگزاری مسابقات کتابخوانی دانسته‌اند.

نکته دیگری که در اظهارات مصاحبه‌شوندگان به آن پرداخته شده عدم ارزیابی پایانی است. مصاحبه‌شونده‌ای در این خصوص گفته است: «در پایان مسابقات از نه کتابدار و نه از مشارکت‌کنندگان نظرسنجی نمیشه تا از این بازخوردها در طراحی مسابقات بعدی استفاده بشه».

«موانع فنی» مطرح در برگزاری مسابقات کتابخوانی شامل «حق تکثیر» و «مشکل اینترنت» بود که تنها چهار کد اولیه به آن اختصاص یافته بود. مصاحبه‌شونده‌ای اظهار داشته است: «مسابقات در بستر فضای مجازی برگزار می‌شود و اعضای نوجوان و کودک عمدتاً یا گوشی ندارند یا به اینترنت دسترسی ندارند و این یک مانع برای شرکت در مسابقات است». کتابداری هم گفته است: «قانون کپی‌رایت باعث شده که نتوانیم از منابع مورد نظرمان به شکل مجازی مسابقه برگزار کنیم».

نمایی از کدگذاری فرصت‌های برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی بر اساس نرم‌افزار مکس کیودا در شکل ۳ و نقشه مفهومی آن در شکل ۴ ارائه شده است.

شکل ۴. نقشه مفهومی تهدیدها و موانع برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان داد که برگزاری مسابقات کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی فرصت‌های بیشماری را به همراه دارد که می‌توان به خوبی از آن‌ها جهت گسترش فرهنگ کتابخوانی بهره‌برداری نمود به خصوص که نتایج برخی از پژوهش‌ها (کاکای، جمالی مهموئی و مکتبی‌فرد، ۱۳۹۲؛ کیان‌راد، فهیم‌نیا و نقشینه، ۱۳۹۶؛ و ادیب‌منش، خاصه و ادیب‌منش، ۱۳۹۸) نشان داد که کاربران از برگزاری این مسابقات رضایت نسبی داشته‌اند و این نشانگر این است که می‌توان به این مسابقات به عنوان اهرمی جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی در سطح جامعه نگاه کرد. بیشتر فرصت‌های ایجاد شده از طریق این مسابقات در مقوله فرهنگی قرار گرفتند. افزایش مراجعه به کتابخانه‌ها به واسطه برگزاری این مسابقات از جمله این فرصت‌های فرهنگی بود که احتمالاً به این دلیل اتفاق می‌افتد که افراد زیادی برای تأمین منابع مسابقات و کسب اطلاعات بیشتر درباره آن چاره‌ای جز مراجعه به کتابخانه‌های عمومی ندارد. این موضوع با نتایج پژوهش کیان‌راد، فهیم‌نیا و نقشینه (۱۳۹۶) همخوانی داشت. بنابراین شاید بتوان برگزاری مسابقات کتابخوانی را نوعی بازاریابی در کتابخانه‌های عمومی دانست که منجر به جذب مشتری برای این گونه از کتابخانه‌ها می‌شود. البته با توجه به این که در این زمینه تهدیدهایی نیز مطرح است حتماً باید دقت شود که برگزاری این مسابقات، مانع از تحقق اهداف اصلی کتابخانه‌های عمومی به ویژه در ترویج کتابخوانی در سطح جامعه نگردد.

افزون بر این بر اساس اظهارات مصاحبه‌شوندگان برگزاری این مسابقات در ایجاد عادت به مطالعه و افزایش سرانه کتابخوانی می‌تواند تأثیرگذار باشد. یافته‌های پژوهش‌های افکانه و شکوری شالدهی (۱۳۸۹) و کیان‌راد، فهیم‌نیا و نقشینه (۱۳۹۶) تقریباً مؤید این موضوع بود. این امر نشان می‌دهد مسابقات کتابخوانی نه تنها نوعی بازاریابی و تبلیغ برای کتابخانه‌ها به شمار می‌روند بلکه زمینه تبلیغ برای کتاب‌ها را نیز مهیا می‌نمایند. البته بدون تردید طراحی مسابقات جذاب و متنوع و انتخاب منابع مناسب برای تحقق این موضوع به ویژه در بین کودکان و نوجوانان از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد. زیرا تا حد زیادی هدف اصلی از برگزاری مسابقات برای این قشر

ایجاد عادات صحیح مطالعه در بین آن‌ها است که احتمالاً این امر در آینده به افزایش سرانه کتابخوانی در سطح جامعه می‌تواند منجر شود.

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر از دیگر مهم‌ترین فرصت‌های ایجاد شده از طریق برگزاری این مسابقات، مباحث انگیزشی و به طور خاص ایجاد انگیزه برای کتابخوانی بود. این موضوع با نتایج پژوهش‌های کیان‌راد، فهم‌نیا و نقشینه (۱۳۹۶)؛ پیشگو و ملازهی (۱۳۹۸) و سهیلی، سلگی و میمنت‌آبادی (۱۴۰۰) تقریباً مطابقت داشت. از این رو به نظر می‌رسد برگزاری این دسته از مسابقات در کتابخانه‌های عمومی در ایجاد گرایش به مطالعه منابع غیردرسی به ویژه در میان دانش‌آموزان و دانشجویان نقش مؤثری می‌تواند ایفا نماید. با توجه به این‌که عادت به مطالعه امری اکتسابی است فراهم نمودن انگیزه لازم جهت کتابخوانی در میان این اقشار، احتمالاً در ایجاد گرایش به سوی مطالعه در بین آن‌ها تأثیرگذار باشد. به خصوص که نظام آموزشی ایران در سطح مدارس از نوع توصیفی است و نمی‌توان از چنین نظام آموزشی‌ای انتظار ایجاد انگیزه برای کتابخوانی را در میان دانش‌آموزان داشت.

نتایج پژوهش بیانگر این بود که مسابقات کتابخوانی با تهدیدها و موانع قابل توجهی نیز مواجه هستند. انتخاب موضوع مناسب برای این مسابقات از اهمیت زیادی برخوردار است. زیرا مباحثی هم‌چون «عدم توجه به موضوعات مورد علاقه کاربران»، «عدم توجه به نیاز منطقه‌ای»، «عدم جذابیت موضوعی» و «به روز نبودن منابع مسابقات» از سوی کتابداران مصاحبه‌شونده به عنوان تهدیدهای جدی در این حوزه مطرح شده بود. در پژوهش کاکای، جمالی مهموئی و مکتبی‌فرد (۱۳۹۲) نیز از جمله دلایل عدم استقبال از مسابقات کتابخوانی متفاوت بودن محتوای کتاب‌ها با عقاید مخاطبان و تازه نبودن مطالب این کتاب‌ها گزارش شده بود. به نظر می‌رسد عدم انتخاب موضوع و منابع مناسب برای مسابقات کتابخوانی نه تنها زمینه کتابخوانی را فراهم نمی‌آورد بلکه می‌تواند نتیجه‌ای معکوس به دنبال داشته باشد و افراد را از کتاب و کتابخوانی دور نماید و بودجه‌های فرهنگی محدود در این حوزه را نیز هدر دهد. بنابراین ضروری است که در انتخاب منابع مسابقات دقت نظر لازم از سوی متولیان کتابخانه‌های عمومی صورت پذیرد زیرا همان‌طور که اشاره شد بخش زیادی از موفقیت این گونه مسابقات مرهون انتخاب منابع و موضوعات مناسب می‌باشد. تهدید جدی دیگری که باید مورد توجه قرار گیرد پرهیز در آمارسازی در این زمینه است. متأسفانه همان‌طور که در اظهارات مصاحبه‌شوندگان این پژوهش آمده بود بعضاً کتابداران جهت بالا بردن مشارکت در این مسابقات تحت فشار قرار می‌گیرند و این مسأله آن‌ها را به سوی آمارسازی یا توزیع پاسخ‌های مسابقات در بین شرکت‌کنندگان سوق می‌دهد. موضوعی که نه تنها با اهداف کتابخانه‌های عمومی سازگاری ندارد بلکه باعث سلب اعتماد به این کتابخانه‌ها و تنزل جایگاه آن‌ها در سطح جامعه و در نگاه متولیان فرهنگی کشور خواهد شد. بنابراین در برگزاری این مسابقات به جای تأکید بر کمیت شرکت‌کنندگان، باید کیفیت اجرای برنامه در اولویت قرار گیرد تا هم نتایج مطلوب‌تری را به دنبال داشته باشد و هم جایگاه کتابخانه را به عنوان یک نهاد فرهنگی اثرگذار در سطح جامعه ارتقا دهد. در این صورت می‌توان انتظار داشت که کتابداران کتابخانه‌های عمومی نیز با انگیزه و تلاش بیشتری امور مربوط به این مسابقات را دنبال کنند و از برخی فشارهای روانی تنش‌زاهایی یابند.

در پژوهش‌های کاکای، جمالی مهموئی و مکتبی‌فرد (۱۳۹۲) و ادیب‌منش، خاصه و ادیب‌منش (۱۳۹۸) مهم‌ترین مشکلاتی که کتابخانه‌های عمومی در اجرای برنامه‌های جانبی با آن مواجه بودند نداشتن نیروی خاص برای این برنامه‌ها و عدم بودجه کافی در این زمینه بود. در پژوهش حاضر نیز کتابداران مصاحبه‌شونده از عدم اختصاص بودجه کافی و عدم پشتیبانی کتابداران از برگزاری این مسابقات به عنوان مانع یاد کرده بودند. تأمین بودجه مناسب برای برگزاری مسابقات کتابخوانی احتمالاً در ارتقای کیفیت اجرای این

مسابقات اثرگذار خواهد بود. به هر حال باید توجه داشت که امور فرهنگی از جمله کتابخوانی نیازمند سرمایه‌گذاری‌های بلند مدت است و نمی‌توان انتظار داشت که خیلی سریع آثار آن در جامعه قابل مشاهده باشد. عدم پشتیبانی کتابداران از برگزاری این مسابقات در واقع به دلیل کمبود نیرو در کتابخانه‌های عمومی می‌باشد. به خصوص که در حال حاضر تعداد زیادی از کتابخانه‌های عمومی به صورت تک کتابدار اداره می‌شوند (حتی اگر دو شیفت هم هستند در هر شیفت کاری تنها یک کتابدار حضور دارد). بنابراین بدیهی است که کتابدارانی که وظیفه خدمات فنی و نیز ثبت امانت و عضویت را دارند فرصت چندانی جهت اختصاص به این مسابقات ندارند و تنها اطلاع‌رسانی حداقلی درباره آن را در تابلوی اعلانات کتابخانه یا فضاها مجازی در اختیار کتابخانه انجام می‌دهند. جهت رفع این مسأله پیشنهاد می‌گردد کتابدار با وظایف ویژه برای پشتیبانی از فعالیت‌های ترویجی و فوق برنامه کتابخانه‌ها به کارگیری شود. با توجه محدودیت مباحث استخدامی، این کتابدار می‌تواند پشتیبانی از این گونه فعالیت‌ها را به صورت منطقه‌ای دنبال نماید.

اگرچه بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر برگزاری مسابقات کتابخوانی به عنوان فرصتی جهت ایجاد انگیزه برای کتابخوانی مطرح شد. اما قرار گرفتن مبحث جوایز و برندگان مسابقات در مقوله موانع برگزاری حاکی از این است که اگر در خصوص انتخاب میزان و نوع جوایز و نیز تعداد برندگان برنامه‌ریزی مناسبی صورت نگیرد نمی‌توان انتظار داشت که با برگزاری این مسابقات انگیزه لازم در میان کاربران جهت کتابخوانی ایجاد شود. به ویژه مهم است که نوع جوایز و نحوه توزیع آن به گونه‌ای که انتخاب شود که فرد شرکت‌کننده را به مرور زمان تبدیل به فردی علاقه‌مند به کتاب و کتابخوانی نماید و گرنه دریافت جایزه می‌تواند تأثیر گذرا در این زمینه داشته باشد. این امر به صورت خاص در مسابقات کتابخوانی که مخاطبان آن کودکان و نوجوانان هستند از اهمیت بالایی برخوردار است.

در مجموع نتایج پژوهش حاضر حاکی از این بود که برگزاری مسابقات کتابخوانی اگرچه فرصت‌های خوبی را پیش روی کتابخانه‌های عمومی قرار می‌دهد و این گروه از کتابخانه‌ها را در تحقق اهداف اصلی خویش یاری می‌نماید اما تهدیدهای جدی نیز در این زمینه مطرح است و موانع مهمی هم بر سر برگزاری اثربخش این مسابقات وجود دارد. بنابراین برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب در این حوزه از اهمیت زیادی برخوردار است به گونه‌ای که هم به کتابخانه‌ها این امکان را بدهد که از فرصت‌های موجود در این زمینه حداکثر بهره‌داری را بنمایند و هم تهدیدها و موانع مطرح در این حوزه به حداقل برسد. برای این منظور پیشنهاد می‌گردد در طراحی مسابقات کتابخوانی از نظرات متخصصان این حوزه به ویژه کتابداران کتابخانه‌های عمومی که تجارب عملیاتی در این زمینه دارند استفاده گردد. انجام نظرسنجی از کاربران کتابخانه‌ها در خصوص اثربخشی این مسابقات و لحاظ کردن دیدگاه‌های ایشان در برگزاری مسابقات آتی نیز توصیه می‌شود. با توجه به این که پیشینه پژوهشی چندانی در این حوزه وجود ندارد انجام پژوهش‌های بیشتر در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد. به ویژه ضروری است که در پژوهش‌های آتی به این موضوع پرداخته شود که آیا اجرای چنین مسابقاتی در کتابخانه‌های عمومی خارج از کشور به عنوان راهکاری جهت گسترش فرهنگ کتابخوانی مورد توجه قرار می‌گیرد یا نه؟ چرا که این موضوع در پژوهش‌های انجام شده در خارج کشور چندان مورد توجه قرار نگرفته است. بررسی دیدگاه‌های کاربران کتابخانه‌های پیرامون مسابقات کتابخوانی و

دلایل عدم شرکت برخی از آن‌ها در این مسابقات نیز از دیگر مواردی است که پیشنهاد می‌گردد که در پژوهش‌های آتی مورد توجه قرار گیرد.

منابع

- ادیب‌منش، مرضیه؛ خاصه، علی‌اکبر؛ و ادیب‌منش، مرزبان (۱۳۹۸). شناسایی خدمات جنبی در کتابخانه‌های عمومی استان کرمانشاه و نقش آن‌ها در جذب و نگهداشت کودکان و نوجوانان. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۵(۱)، ۱۵۳-۱۷۸.
- اسدی‌وند، لیلا؛ غفاری، سعید؛ و بنی‌فاطمه، لیلا (۱۳۹۹). مطالعه و کتابخوانی در عصر دیجیتال (مطالعه موردی: اعضای کتابخانه‌های عمومی شهر تبریز). *دانش‌شناسی*، ۱۳(۵۱)، ۲۲-۳۴.
- اشرفی‌ریزی، حسن (۱۳۸۳). *درآمدی بر مطالعه و نقش خدمات ویژه کتابخانه‌های عمومی در توسعه فرهنگ مطالعه*. تهران: چاپار.
- افکانه، صغری؛ و شکوری شالدهی، عباس (۱۳۸۹). بررسی راه‌های ترغیب دانشجویان به مطالعه کتاب‌های غیردرسی. *فصلنامه روانشناسی تربیتی*، ۱(۲)، ۷۲-۸۲.
- پیشگو، حسن؛ و ملازهی، اسما (۱۳۹۸). بررسی تأثیر راهکارهای آموزش کتابخوانی بر افزایش انگیزه مطالعه و میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان ابتدایی. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۵(۴)، ۵۹۷-۶۲۰.
- حاجیان‌زیدی، مسعود (۱۳۹۵). عوامل ترغیب‌کننده مطالعه در میان مراجعان کتابخانه‌های عمومی شهر ساری. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۲(۲)، ۲۶۱-۲۷۶.
- سالاری، محمود (۱۳۹۵). کاربرد نظریه مبادله اجتماعی در توسعه فرهنگ مطالعه. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۲(۲)، ۲۷۷-۲۹۰.
- سهیلی، فرامرز؛ سگلی، زهرا؛ و میمنت‌آبادی، زهرا (۱۴۰۰). نقش برنامه‌های جانبی کتاب‌خوان در آگاهی‌فرآشناختی از راهبردهای مطالعه دانش‌آموزان. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۷(۲)، ۲۹۳-۳۲۵.
- صفوی، زینب (۱۳۹۲). شبکه کتابخوانان حرفه‌ای گامی به سوی ارتقای نهضت مطالعه مفید. *کتاب مهر*، ۳(۱۰)، ۷۶-۹۱.
- عظیمی، محمدحسن؛ خادمی‌زاده، شهناز؛ و خدری، مریم (۱۴۰۰). تأثیر خدمات جنبی بخش کودکان کتابخانه‌های عمومی بر وفاداری کاربران مطالعه موردی: بخش کودک کتابخانه مرکزی استان خوزستان. *راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی*، ۳(۱۲)، ۱۱۷-۱۱۰.
- کاکای، مریم؛ جمالی، حمیدرضا؛ و مکتبی‌فرد، لیلا (۱۳۹۲). خدمات جنبی کتابخانه‌های عمومی و نقش آن در جذب کودکان به کتابخانه‌ها. *نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی*، ۲(۴)، ۲۱-۳۲.

کیان راد، زهرا؛ فهیم‌نیا، فاطمه؛ و نقشینه، نادر (۱۳۹۶). ارزیابی خدمات جنبی کتابخانه‌های وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی شهر تبریز و نقش آن در توسعه فرهنگ مطالعه مخاطبان کودک و نوجوان آن. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۷ (۲)، ۴۱-۶۰.

معرف زاده، عبدالحمید؛ و ایرجی، شهرزاد (۱۳۸۹). بررسی عوامل ترغیب‌کننده و بازدارنده مطالعه در میان مراجعان کتابخانه‌های عمومی شهرستان ماهشهر. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۶ (۱)، ۱۴۳-۱۷۰.

یعقوبی‌راد، فرزانه؛ کاووسی، اسماعیل؛ و رشیدپور، علی (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر ارتقای فرهنگ کتابخوانی در میان دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه منطقه ۵ شهر تهران. *خانواده و پژوهش*، ۱۲ (۱)، ۸۷-۱۰۶.

هومن، حیدرعلی (۱۳۸۵). *راهنمای عملی پژوهش کیفی*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

References

- Aregbesola, A., Owolabi, S. E., & Adebisi, T. (2024). Going to the Cities: The Strategic Roles of Public Libraries in Promoting Sustainable Development Goals. *Public Library Quarterly*, 43(3), 367-384.
- Celano, D., & Neuman, S. B. (2001). *The role of public libraries in children's literacy development: an evaluation report*. Harrisburg: Pennsylvania Department of Education, Office of Commonwealth Libraries.
- Haider, M., Ya, C., & Hussain, M. (2023). Services of Public Libraries in the Age of Technology: A Pakistani Perspective. *SAGE Open*, 13(4), 1-15.
- Kabagambe, J.C., & Kanyika, M.E. (2023). The Role of Public Library in Promoting the Reading Culture in Rwanda. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 7769. Retrieved 5 August, 2024, from <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/7769/>
- Katrançi, M. (2015). Book reading motivation scale: Reliability and validity study. *Educational Research and Reviews*, 10, 300-307.
- Kim, S.Y. (2011). Student Competitions Related to School Libraries in Japan. Qualitative and Quantitative Methods in Libraries, Athens, Greece.
- Laksmi, L. (2007). The Effectiveness of Reading Habit Promotion in Public Libraries of DKI Jakarta Province International Conference on Libraries, Information and Society, Petaling Jaya, Malaysia.